

Конспект лекції №2

ТЕМА 2: АНАЛІЗ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ

Міжпредметні зв'язки: Зв'язок із елементами знань і умінь таких навчальних дисциплін як «Інформатика», «Вища математика», «Економіко-математичне моделювання».

Мета лекції полягає у вивченні методів оцінювання ризику та вмінні аналізувати їх.

План лекції

1. Види аналізу ризику та його складові.
2. Фактори, що зумовлюють економічні ризики.
3. Зони та рівні ризику.
4. Взаємозв'язок прибутку і ризику.
5. Методи оцінювання ризику.

Інформаційні джерела:

Основна та допоміжна література:

1. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 156 с. Бережная Е. В. Математические методы моделирования экономических систем : учебн. пособ. / Е. В. Бережная, В. И. Бережной. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
2. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В. В. Вітлінський. – К. : ДЕМГУР, 1996. – 212 с.
3. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. На- конечний. – К. : ТОВ "Бори сфен-М", 1996. – 326 с.
4. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : Монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2002. – 490 с.
5. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М. : Изд. "Дело и Сервис", 1999. – 112 с.
6. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
7. Максимук О.В. Ризикологія: Основи теорії, лабораторний практикум, ІНДЗ / О.В. Максимук, О.В. Жумік, І.І., Верба. – Львів.: ЛНУ, 2017.
8. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебн. пособ. / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : Издательский Дом "ИНЖЕК", 2006. – 208 с.
9. Кучеренко В. Р., Карпов В. А., Карпов А. В. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник. – Одеса, 2011.
10. Робоча програма навчальної дисципліни "Теорія економічного ризику" для студентів напряму підготовки 6.030506 "Прикладна статистика" денної форми навчання / уклад. О. В. Раєвнева, О. І. Бровко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 48 с. (Укр. мов.).
11. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику / О. І. Ястремський. – К. : Либідь, 1992. – 80с.
12. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебн. пособ. / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2001. – 132 с.
13. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебн. пособ. для самостоятельного изучения дисциплины / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : Издательский Дом "ИНЖЕК", 2003. – 272 с.
14. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебн. пособ. – 2-е изд., перераб. и доп./ Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : Издательский Дом "ИНЖЕК", 2007. – 208 с.

Додаткова:

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М. : Мысль, 1989. – 188 с. Гончаров І. В. Ризик та прийняття управлінських рішень: навч. посіб. / І. В. Гончаров. – Х. : НТУ "ХПІ", 2003. – 150 с.
2. Грабовый П. Г. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова. – М. : Изд. "Аланс", 1994. – 200 с.
3. Ермольев Ю. М. Методы стохастического программирования / Ю. М. Ермольев. – М. : Наука, 1976. – 312 с.
4. Канторович Л. В. Экономика и оптимизация / Л. В. Канторович. – М. : Наука, 1990. – 212 с.
5. Кини Р. Л. Принятие решений при многих критериях: предпочтения и замещения / Р. Л. Кини, Х. Райфа. – М. : Мир, 1982. – 132 с.
6. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебн. пособ. / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2001. – 132 с.
7. Моррис У. Т. Наука об управлении. Байесовский подход / У. Т. Моррис. – М. : Мир, 1971. – 152 с.
8. Петраков Н. Я. Фактор неопределенности и управление экономическими системами / Н. Я. Петраков, В. И. Ротарь. – М. : Наука, 1985. – 116 с.
9. Райзенберг Б. А. Предпринимательство и риск / Б. А. Райзенберг. – М. : Знание, 1992. – 56 с.
10. Фон Нейман Д. Теория игр и экономическое поведение / Д. Фон Нейман, О. Моргенштерн. – М. : Наука, 1970. – 707 с.
11. Харрис Дж. Денежная теория / Дж. Харрис. – М. : Мир, 1977. – 368 с.
12. Хозяйственный риск и методы его измерения / под ред. Т. Бачкай. – М. : Экономика, 1979. – 184 с.
13. Четыркин Е. М. Методы финансовых и коммерческих расчетов / Е. М. Четыркин. – М. : Дело, 1993. – 88 с.

Интернет ресурси:

1. Офіційний сайт державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.
3. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Світового банку. – Режим доступу : <http://web.worldbank.org>.
6. Асоціація Українських Банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.

Навчальне обладнання, ТЗН, презентація тощо: ноутбук, проектор, мультимедійна презентація.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

1. Види аналізу ризику та його складові

Коли йдеться про необхідність урахування ризику при управлінні підприємницькою діяльністю на будь-якому ринку, маються на увазі основні учасники ринку: замовник,

інвестор, виконавець чи продавець, покупець, а також страхова компанія. При аналізі ризику будь-якого учасника проекту використовуються такі критерії:

- втрати від ризику незалежні одна від одної;
- втрата по одному напрямку з “портфеля ризиків” не обов’язково збільшує імовірність втрати по іншому (за винятком форс-мажорних обставин);
- максимально можливий збиток не повинен перевищувати фінансових можливостей учасника.

Аналіз ризику можна поділити на два види, які доповнюють один одного: **якісний** і **кількісний** (СЛАЙД 3).

Методи якісного аналізу ризиків

Оцінка рівня ризиків є одним з найважливіших етапів економічного аналізу, оскільки для управління ризиком його необхідно, перш за все визначити, проаналізувати та оцінити.

Аналіз ризику – це застосування системи спеціальних знань з дослідження економічних явищ і процесів за умов невизначеності та конфліктності з метою отримання якісної та кількісної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень.

У системі управління ризиком найважливіша роль належить якісному аналізу ризику.

Якісний аналіз може бути порівняно простим, його головне завдання – визначити фактори ризику, етапи роботи, при виконанні яких ризик виникає, тобто встановити потенційні сфери ризику, після чого ідентифікувати всі можливі ризики. Головне завдання якісного аналізу полягає в одержанні інформації про структуру, властивості об’єкта і наявні ризики, а також у визначенні факторів ризику й обставин, що приводять до ризикових ситуацій. Шляхом якісного аналізу виявляються джерела, причини, фактори ризиків, устанавлюються потенційні зони ризиків, його види.

Якісна оцінка ризиків – це процес ідентифікації та визначення ризиків, що вимагають швидкого реагування. Така оцінка ризиків визначає ступінь важливості ризику і обирає спосіб реагування. Доступність інформації, що їх супроводжує допомагає розставити пріоритети для різних категорій ризиків. Якісна оцінка ризиків – це оцінка умов виникнення ризиків та визначення їх впливу на об’єкт стандартними методами і засобами. Головним завданням якісної оцінки є визначення можливих видів ризиків, а також факторів, що впливають на рівень ризиків при здійсненні визначеного виду діяльності. На цьому етапі важливе значення має виявлення всіх можливих обставин і детальний опис усіх можливих ризиків.

Найпростіша схема якісного аналізу ризику **передбачає:**

- ідентифікацію окремих видів ризику;
- вибір техніки аналізу ризику;
- встановлення факторів ризику та їх значимості;

- створення моделі механізму дії ризиків;
- встановлення взаємозв'язку окремих ризиків та сукупного ефекту від їх дії;
- формування загального портфеля господарських ризиків.

У результаті якісного аналізу необхідно отримати чітке уявлення про всі можливі ризики, виявлені потенційні зони ризику, а також негативні наслідки або додаткові вигоди, що можуть виникнути при реалізації певного рішення.

Якісна оцінка ризику підприємства здійснюється за такими напрямками:

- характер бізнесу;
- зовнішнє середовище;
- якість управління;
- характер діяльності;
- стійкість роботи, стабільність;
- фінансовий стан організації та ін.

У таблиці 1 подано якісні методів якісної оцінки рівня ризику (СЛАЙД 4).

Прикладами традиційних евристичних процедур є різні експертизи, консиліуми, наради і т.ін., результатом яких є експертні оцінки стану об'єкта дослідження.

У практичній діяльності застосовуються як індивідуальні, так і групові (колективні) експертні оцінки (опити).

Основними цілями використання індивідуальних експертних оцінок є:

- прогнозування ходу розвитку подій і явищ в майбутньому, а також оцінка їх на цей час. Стосовно до аналізу і оцінки ризику це виявлення джерел і причин ризику, прогнозування дій конкурентів, встановлення всіх можливих ризиків, оцінка імовірності настання ризикових подій, призначення коефіцієнтів відносної важливості (значущості наслідку) і ранжирування ризиків, виявлення шляхів зниження ризику і багато ін.;
- аналіз і узагальнення результатів, представлених іншими експертами;
- складання сценаріїв дій;
- видача висновків на роботу інших фахівців і організацій (рецензії, відгуки, експертизи і т.ін.).

Перевагою індивідуальної експертизи є оперативність отримання інформації для прийняття рішень і відносно невеликі витрати.

Як недолік потрібно виділити високий рівень суб'єктивності і, як наслідок, відсутність упевненості в достовірності отриманих оцінок.

Вказані недоліки закликані усунути або послабити колективні експертні оцінки.

Процесу групового обговорення в порівнянні з індивідуальними оцінками властиві деякі відмітні особливості: колективні оцінки, як правило, менш суб'єктивні і рішення, прийняті на їх основі, пов'язані з більшою імовірністю здійснення.

Використовуючи групові експертні процедури, припускають, що при розв'язанні проблем в умовах невизначеності думка групи експертів надійніше, ніж думка окремого експерта, тобто, що дві групи однаково компетентних експертів з більшою імовірністю дадуть аналогічні відповіді, ніж два експерти. Передбачається також, що сукупність індивідуальних відповідей експертів повинна включати "істинну" відповідь.

Одним із методів, який широко використовується для групового обговорення та аналізу ризиків, отримав назву методу колективної генерації ідей (за американською термінологією - метод "мозкової атаки"). Він направлений на отримання великої кількості ідей, в т.ч. і від осіб, які володіючи досить високою мірою ерудиції, звичайно утримуються від висловлювання.

Процес висунення ідей протікає в певному значенні лавиноподібно: ідея, що висловлюється одним з членів групи, породжує творчу реакцію у інших.

Дослідження ефективності методу колективної генерації ідей показали, що групове мислення породжує на 70 % більше цінних нових ідей, чим сума індивідуального мислення.

За допомогою цього методу може успішно вирішуватися ряд задач управління ризиком:

- виявлення джерел і причин ризику, встановлення всіх можливих ризиків;
- вибір напрямів і шляхів зниження ризику;
- формування повного набору і якісна оцінка варіантів, що використовують різні засоби зниження ризику або їх комбінацію і т.ін.

До недоліків цього методу належить відсутність гарантій вірогідності отриманих оцінок, а також труднощі в проведенні опитування експертів і обробці одержаних даних. Якщо другий недолік можна вважати не дуже суттєвим, то перший має принципове значення. Підвищення вірогідності експертних оцінок вимагає відповідних процедур добору експертів за багатьма критеріями і кількісних методів оброблення їхніх висновків.

Як показує досвід використання експертних оцінок у різних сферах діяльності, за умов правильної організації процедури експертизи й узгодженості думок експертів, що визначаються спеціальними методами, вірогідність оцінок гарантується.

Загальний висновок за темою лекції

Аналіз ризику є початковим етапом процесу управління ризиком. Його ціль полягає в одержанні необхідної інформації про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації повинно бути досить для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях. Аналіз складається з виявлення ризиків і їхньої оцінки. При виявленні ризиків (якісна складова) визначаються всі ризики, що притаманні досліджуваній системі.

Завдання для самоконтролю:

1. Які чинники зумовлюють необхідність проблем, пов'язаних з ризиком?
2. Які критерії використовуються для аналізу ризику?
3. У чому полягає сутність якісного аналізу ризику?
4. У чому полягає сутність кількісного аналізу ризику?
5. Які складові компоненти включає загальна схема процесу аналізу ризику?
6. Які фактори прямої дії впливають на рівень ризику?
7. Які фактори, що впливають на ризик, відносяться до факторів непрямой дії?
8. Чим зумовлено розподіл на зони ризику і в чому полягають особливості кожної зони (області) ризику?
9. Як пов'язані між собою ризик і прибуток підприємства?
10. У чому полягають особливості статистичних методів оцінювання ризику?
11. За яких умов використання статистичних методів оцінювання ризику стає можливим?
12. Яка первісна інформація необхідна для можливого використання методу аналізу доцільності витрат?
13. Як пов'язаний метод аналізу доцільності витрат із фінансовою стійкістю підприємства?
14. За яких умов доцільно використовувати метод експертних оцінювань?
15. Чим відрізняються методи групових та індивідуальних експертних оцінювань?
16. У чому полягають особливості використання кількісних методів при сценарному підході до оцінювання ризику?
17. Які завдання вирішуються при використанні інтегрального оцінювання ризику?
18. Чим зумовлено застосування певного методу оцінювання ризику для підприємців?
19. Поясніть порядок використання статистичного методу оцінювання ризику.
20. Поясніть сутність розрахунку середньоквадратичного відхилення.
21. Що являє собою аналіз доцільності витрат?
22. Умови застосування методу експертних оцінювань?

Укладач: _____ Васьків О. М. _____
(підпис) (ПБ, посада, науковий ступінь, вчене звання)